

VADELİ İŞLEM VE OPSİYON SÖZLEŞMELERİNDEN SAĞLANAN GELİRLERİN GELİR VERGİSİ KANUNU GEÇİCİ MADDE 67 KAPSAMINDA VERGİLENDİRİLMESİ*

Erkan AYDIN**

Özet

Vadeli işlem sözleşmesi genel olarak belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyattan, standart miktar ve nitelikte sermaye piyasası aracını, ticari malı, kıymetli madeni, dövizli veya endeksi alma veya satma hak ve yükümlülüğünü veren sözleşme olarak tanımlanabilir. Dar anlamda vadeli işlem sözleşmesi ile genel olarak future (gelecek) sözleşmeleri ifade edilirken geniş anlamda vadeli işlem sözleşmeleri opsiyon, forward ve swap sözleşmelerini de içermektedir.

Gelir Vergisi Kanunu'nda geçici madde 67 ile yapılan düzenlemeye kadar vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin açık yasal düzenlemeye yer verilmemiş olması bu sözleşmelerden sağlanan gelirlerinin vergilendirilmesinin tartışmalı bir alan olarak görülmesine neden olmuştur.

Adı geçen düzenleme uyarınca banka veya aracı kurumlar sağladıkları vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi gelirleri üzerinden üçer aylık dönemler itibarıyla, dar mükellefler için yüzde 0 ve tam mükellefler için yüzde 10 oranında tevkifat yapmak zorundadırlar. Tevkifat yoluyla yapılan vergilendirme nihai vergilendirme niteliğinde olduğundan ayrıca mükelleflerce yıllık beyanı zorunlu değildir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Vergisi Kanunu, Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri, Vergilendirme, Tevkifat

*Bu makale 06.10.2008 tarihinde yürürlükte olan mevzuat esas alınarak yazılmıştır.

**Yrd.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi İİBF Mali Hukuk Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi

THE TAXITION OF INCOMES FROM FUTURE AND OPTION CONTRACTS ACCORDING TO TEMPORARY ARTICLE 67 OF INCOME TAX CODE

Abstarct

A future contract may be defined as delegating the right of trading of securities, merchandise, valuable mines, foreign currency or an index with defined quality and standard, within a defined period of time (maturity) and at a predetermined price.

While a narrow definition of a future contract generally involves future contracts, in a broader sense the definition covers options, forward and swap contracts.

Until an amendment was made in the temporary article 67 of Income Tax Code there was no concrete and defined legal regulation regarding the taxation of income received from a future and option contracts. Therefore, taxation of income received in this way was open to many discussions.

According to the mentioned temporary article of Income Tax Code, institutions for financial intermediation such as banks and brokerage houses are obliged to charge 0 percent stoppages for limited liabilities and 10 percent stoppages for full liabilities that they provide to their customers within every 3 months.

As taxation through stoppage carries the feature of being final taxation, annual declaration apart from this procedure is not required from taxpayers.

Key Words: *Income Tax Code, Future and Option Contracts, Taxation, Stoppage.*

Giriş

Türk vergi sistemi bakımından vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin vergilemesi genellikle anlaşılması zor bir alan olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise vergi kanunlarında konuya ilişkin olarak uzun süre düzenleme yapılmamış olması, ayrıca yapılmış olan düzenlemenin de yeterince anlaşılır olmaması görülebilir.

Gelir Vergisi Kanunu (GVK) geçici madde (geç.m.) 67 ile yapılan düzenleme öncesinde vergi mevzuatımızda vadeli işleme dayalı sözleşmelerden sağlanan gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin açık bir yasal düzenlemeye yer verilmediğinden, vergilendirilmeleri tartışmalara neden olmuş, hatta bankalar aracılığıyla yapılan forward ve swap işlemleriyle mevduat faizi gelirlerinin peçelendiği yolunda görüşler ileri sürülmüştür¹. Ayrıca vadeli işlemlerin çeşitli ülke vergi mevzuatları bakımından niteliğinin tam olarak belirlenememesi nedeniyle uluslararası yatırımcılar tarafından vergiden kaçınma veya vergi

¹Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.**Delikanlı, İhsan Uğur**: “Forward-Döviz Swap İşlemleri Vasıtasıyla Mevduat Faiz Gelirlerinin Peçelenmesi”, Vergi Dünyası, S.200, Nisan 1998, 112-1222; **Koç, Selman**: “Forward Sözleşmelerinin Hukuki Mahiyeti, Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Muhasebeleştirilmesi”, Vergi Dünyası, S.219, Kasım, 1999, s.79-80

planlaması aracı olarak kullanıldığı ileri sürülmektedir².

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin vergilemesinin inceleneceği bu çalışmada öncelikle vadeli işlemler ile ilgili temel kavramlar açıklandıktan sonra menkul kıymetlerden ve diğer sermaye piyasası araçlarından sağlanan gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin GVK geç.m.67 ile getirilen düzenleme ana hatları ile ele alınacaktır. Ardından vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin GVK geç.m.67 kapsamında vergilendirilmeleri incelenmeye çalışılacaktır.

1.Vadeli İşlem Sözleşmeleri Kavramı ve Türleri

Türev ürün sözleşmeleri olarak da adlandırılan vadeli işlem sözleşmelerini dar ve geniş anlamda ele almak mümkündür. Dar anlamda vadeli işlem sözleşmeleri ile genel olarak future (gelecek) sözleşmeleri ifade edilirken³ geniş anlamda vadeli işlem sözleşmeleri opsiyon, forward ve swap sözleşmelerini de içermektedir⁴. GVK geç.m.67’de vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri kavramına yer verilmiş, forward ve swap sözleşmelerinden söz edilmemiştir. Ancak yasal düzenlemeden ve konuya ilişkin olarak tebliğ ile yapılan düzenlemeden vadeli işlem sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin kapsamında future sözleşmelerinin yanında forward ve swap sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin de yer aldığı anlaşılmaktadır⁵.

Ülkemizde 1999 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu⁶ (SerPK) m.40’ta 4487 sayılı Kanun⁷ ile yapılan değişiklik sonucunda vadeli işlem ve opsiyon borsası kurulmasının yasal dayanağı sağlanmıştır. SerPK m.40’ta göre “*münhasıran, ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile her türlü türev araçlardan oluşan sermaye piyasası araçlarının işlem göreceği tüzel kişiliği haiz borsalar, Kurulun teklifi ve ilgili Bakanın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun onayı ile kurulur. Bu borsaların kuruluş, teşkilat, faaliyet, denetim, üyelik ilke ve esasları ilgili bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir*” hükmüne yer verilmiştir.

Öte yandan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yayımlanan “*Seri: V, No: 51 Aracı Kuruluşların Türev Araç Alım Satımına Aracılık Faaliyetlerinde Düzenleyecekleri Belgeler ve Kayıt düzeni Hakkında Tebliğ*”⁸ m.4’te vadeli işlem sözleşmesi, “*belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyattan standart miktar ve nitelikte sermaye piyasası aracını, ticari malı, kıymetli madeni, döviz veya endeksi alma veya satma hak ve yükümlülüğünü veren ve sözleşmenin yapılması esnasında söz konusu varlıkların taraflar arasında değişimine neden olmayan, vade sonunda da sözleşmeye konu varlıkların taraflar arasında*

²Holmes, Kevin: International Tax Policy and Double Taxation Treaties, IBFD Publ., Amsterdam, 2007, s.364

³Arıkan, A.Naci: “Vadeli İşlemler ve Opsiyon İşlemlerinin Mevcut Düzenlemeler Çerçevesinde Vergilendirilmesi ve Öneriler”, Vergi Dünyası, S.323, Temmuz, 2008, s.82

⁴Penezoğlu, Yusuf Gökhan: Hukuki Yönleriyle Vadeli İşlem Sözleşmeleri, Kazancı Kitap Yay., İstanbul, 2004, s.21

⁵Bu konuda ayrıca bkz. Tekin, Cem/Kartaoğlu, Emre: “Menkul Kıymet Gelirlerinin Vergilendirilmesi”, Yaklaşım Yay., Ankara, 2006, s.134

⁶Resmi Gazete: 30.07.1981; 17416

⁷Resmi Gazete: 18.12.1999; 23910

⁸Resmi Gazete: 27.08.2001; 25406

değişimini, fiziki teslimatın zorunlu olduğu durumlar hariç, zorlamayan sözleşmelerden vadeli işlem borsalarında veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görenlerini” ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

Diğer taraftan adı geçen tebliğ m.4’te opsiyon sözleşmesi ise “belirli bir vadede veya belirli bir vadeye kadar, önceden belirlenen fiyattan standart miktar ve nitelikte sermaye piyasası aracını, ticari malı, kıymetli madeni, döviz veya endeksi lehdara alma (alım opsiyonu) veya satma (satım opsiyonu) hakkı veren, keşidecisini bu yükümlülük altına sokan sözleşmelerden vadeli işlem borsalarında veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görenlerini” ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

2001 yılında adı geçen yasal düzenlemenin verdiği yetkiye dayanılarak SPK tarafından hazırlanan “Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik”⁹ yürürlüğe girmiş ve 2001/3025 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı¹⁰ ile Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası AŞ unvanı altında bir vadeli işlem borsası kurulması kararlaştırılmıştır. Ardından “Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Yönetmeliği”¹¹ ile de borsanın çalışma usul ve esasları belirlenmiştir ve borsa 04.02.2005 tarihinde resmi olarak faaliyete girmiştir. Aşağıda vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri türleri itibarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

1.1.Future (Gelecek) Sözleşmeleri

Future sözleşmesi, ileri bir tarihte önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikteki ekonomik ve finansal göstergesi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ya da döviz alma veya satma taahhüdü içeren sözleşmedir¹². Bu sözleşmelerde alım satım konu olan mal veya finansal aracın niteliği, miktarı, teslim süresi ve yeri standart olarak tanımlanmıştır.

Future sözleşmelerindeki tek değişken alım ile satım esnasında oluşan fiyat farkıdır. Bu sözleşmeler, teşkilatlanmış vadeli işlem borsalarında takas kurumunun garantisini altında işlem gören sözleşmelerdir. İşlemlerin borsa takas kurumunca garanti altına alınması uygulanan teminat sistemi sayesinde mümkün olmaktadır¹³. Sözleşme bazında teminatlar muhtemel günlük zarar riskini karşılayacak şekilde borsa kurumu tarafından belirlenmektedir.

Bu tür sözleşmelerde alım satım yapmak isteyen yatırımcılar sözleşme bazında belirlenmiş olan teminatları yatırmak zorundadırlar¹⁴. Teminat sistemi ile işlemlerin garanti

⁹Resmi Gazete: 23.02.2001; 24327

¹⁰Resmi Gazete: 19.10.2001; 24558

¹¹Resmi Gazete: 27.03.2004;25415

¹²**Hull, John C.:** Options, Futures&Other Derivatives, 4th Edit., Prentice-Hall International Publ., New Jersey, 2000, s.4-5. Ayrıca bkz. **Tiley, John:** Revenue Law, 5th Edit., Hart Publ., Oxford, 2005, s.905

¹³**Kolb, Robert W./Overdahl, James A.:** Futures, Options and Swaps, 5 th. Edition, Blackwell Publishing, Malden, 2007, s.4

¹⁴Ayrıca bkz. **Uludağ, İlhan/ Arıcan, Erişah:** Finansal Hizmetler Ekonomisi, Beta Yay., İstanbul, 1999, s.382

edilmesi ve sözleşmelerin standart hale gelmesi future sözleşmelerine tedavül yeteneği kazandırmıştır¹⁵.

Diğer yandan future sözleşmelerinde alım ya da satım yönünde pozisyon alan yatırımcı vade sonuna kadar beklemek zorunda değildir¹⁶. Dolayısıyla yatırımcı ters işlem yapma olanağına her zaman sahiptir. Ters işlem ile kastedilen sahip olunan pozisyon miktarında aksi yönde işlem yapmaktır. Yani alınan sözleşme miktarında satış veya satılan sözleşme miktarında alım yapmak ters işlem olarak nitelendirilmektedir.

1.2.Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmesi önceden belirlenmiş bir tarihe kadar veya belirli bir tarihte sözleşmenin dayandığı belirli bir miktardaki malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi belirli bir fiyattan (kullanım fiyatı) alma ya da satma hakkını, belirli bir prim karşılığında opsiyonu satın alana (lehbara) veren, ancak alma hakkını kullanmayı zorunlu tutmayan, buna karşın opsiyonun satıcısını (keşidecisini) lehdar tarafından talep edilmesi halinde satmaya zorunlu kılan sözleşmelerdir¹⁷. Bu itibarla opsiyon sözleşmeleri genel olarak alıcı için bir hak, satıcı için ise yükümlülüğü temsil eden, diğer bir ifade ile tek tarafa borç yükleyen iki taraflı sözleşmelerdir¹⁸. Bu özelliği nedeniyle diğer vadeli işlem sözleşmelerinden farklı olarak opsiyon sözleşmelerinde opsiyon sahibi opsiyonunu vadesine kadar olan sürede veya vadesinde kullanıp kullanmama bakımından seçimlik hakka sahiptir¹⁹.

Opsiyon sözleşmeleri alım ve satım opsiyonu olarak temelde iki türdür. Alım opsiyonunu alan yatırımcı belirli bir tarihe kadar veya belirli bir tarihte opsiyonun dayandığı belirli bir miktardaki malı, finansal ürünü, bir sermaye piyasası aracını veya bir ekonomik göstergiyi, opsiyonu satan yatırımcıya ödediği bir prim (opsiyon primi) karşılığında belirli bir fiyattan alma hakkına sahip olur²⁰. Alım opsiyonunu satan yatırımcı ise belirli bir tarihe kadar veya belirli bir tarihte opsiyonun dayandığı belirli bir miktardaki malı, finansal ürünü, bir sermaye piyasası aracını veya bir ekonomik göstergiyi, opsiyonu alan yatırımcının talebi halinde belirli bir fiyattan satma yükümlülüğü altına girer²¹.

Satım opsiyonu alan bir yatırımcı belirli bir tarihe kadar veya belirli bir tarihte opsiyonun dayandığı belirli bir miktardaki malı, finansal ürünü, bir sermaye piyasası aracını veya bir ekonomik göstergiyi, opsiyonu satan yatırımcıya ödediği bir prim (opsiyon

¹⁵Bu konuda ayrıca bkz. **Dubofsky, David A./Miller Jr., Thomas W.:** Derivatives, Valuation and Risk Management, Oxford University Press, Oxford, 2003, s.126 vd.

¹⁶**Özşahin, Ahmet Kerem:** Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Hukuki Niteliği, SPK Yay., Ankara, s.7.

¹⁷**Lidsay, John:** "Derivative Contracts Legislation", IBFD Derivatives&Financial Instruments, Vol.V, Nu.5, 2003, s.170;

¹⁸**Kırman, Ahmet:** "Opsiyon Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve İşlemin Vergisel Boyutu", Prof.Dr.Ali Bozer'e Armağan, Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1998,s.724. Ayrıca bkz. **Uyanık, Atilla:** Finansal Ürünlerin Vergilendirme ve Yasal Düzenlemeler Açısından Değerlendirilmesi, Sermaye Piyasası Kurulu Yay., Ankara, 1997, s.86

¹⁹**Kırca, İsmail:** Hukuki Yönüyle Borsa Opsiyon İşlemleri, Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 2000 s.47

²⁰**Hull,** s.6; **Kırman,** s.720

²¹**Uyanık, Namık Kemal:** Bir Bölüm Finansal İşlemler ve Vergilendirilmeleri, Türkiye Bankalar Birliği Yay., İstanbul, 2001, s.5

primi) karşılığında belirli bir fiyattan satma hakkına sahip olur²². Satım opsiyonunu satan yatırımcı ise belirli bir tarihe kadar veya belirli bir tarihte opsiyonun dayandığı belirli bir miktardaki malı, finansal ürünü, bir sermaye piyasası aracını veya bir ekonomik göstergiyi, opsiyonu alan yatırımcının talebi halinde belirli bir fiyattan satma yükümlülüğü altına girer²³.

Opsiyonu satın alan lehdar uzun pozisyon, satıcısı ise kısa pozisyon sahibi olarak adlandırılır. Uzun pozisyon sahibinin kısa pozisyon (satış) ve kısa pozisyon sahibinin de uzun pozisyon (alış) olarak ilk pozisyonlarını kapatmaları ise ters pozisyon olarak adlandırılır. Alım opsiyonunun elinde bulunduran tarafın en önemli avantajı zararının ödediği opsiyon primi ile sınırlı olması buna karşın muhtemel kazancının sınırsız olabilmesidir²⁴.

1.3. Forward (Vadeli Teslim) Sözleşmeleri

Future sözleşmeleri ile opsiyon sözleşmeleri dışında uygulamada iki tür sözleşme daha vardır. Forward ve swap sözleşmeleri olarak adlandırılan bu sözleşmelerin temel farkı sözleşme koşullarının taraflarca belirlenmesi dolayısıyla standart olmaması ve bu sözleşmelerin kurumsallaşmış borsalarda işlem görmemesidir.

Alivre sözleşmeler olarak da adlandırılan forward sözleşmeleri, atıcının belirli bir ürünü ileri bir tarihte önceden anlaşılan bir fiyattan alıcıya satmasını öngören sözleşmelerdir²⁵. Vadeli işlem sözleşmelerinin en basiti olarak kabul edilen forward sözleşmelerinin şartları alıcı ve satıcı tarafından serbestçe belirlenir²⁶. Dolayısıyla forward sözleşmeleri, standart olmayan ve ancak özel hüküm olması halinde başkalarına devredilebilen sözleşmelerdir. Bu nitelikleri nedeniyle future sözleşmelerinden farklı olarak tedavül kabiliyeti olmayan sözleşmelerdir.

Diğer yandan future sözleşmelerinden ayrı olarak forward sözleşmelerinin işlem görmesi için organize borsalara ihtiyaç yoktur. Ayrıca future sözleşmelerin aksine forward işlemlerinde sözleşmeye konu olan değer daima vade sonunda teslimi söz konusudur. Temel amacı teslim olan forward sözleşmelerinde future sözleşmelerinde, olduğu gibi bir takas kurumu bulunmadığı için tarafların yükümlülüklerini yerine getirmeme riski vardır. Forward sözleşmeleri daha çok faiz oranlarının değişmesinden doğabilecek risklerden kaçınmak için başvurulan bir yoldur²⁷.

1.4. Swap (Değişim) Sözleşmeleri

Swap, faiz oranları ile döviz kurlarındaki değişimlerin yarattığı riskleri azaltmak, ülke, firma ve döviz bazında oluşabilecek dezavantajları en aza indirmek amacıyla farklı karaktere sahip iki nakit akımının birbiriyle değiştirilmesi (ya da takas edilmesi) olarak

²²Kırman, s.720

²³Uludağ/Arıcan, s.387

²⁴Southern, David/Pricewaterhouse Coopers' Tax Team: Taxation of Loan Relationships and Derivative Contracts, 8 th Ed., Totte Publ., London, 2007, s.443

²⁵Kolb/Overdahl , s.3

²⁶Erol, Ümit: Vadeli İşlem Piyasaları Teori ve Pratik, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yay., İstanbul, 1999, s.4

²⁷Uyanık, Finansal Ürünlerin., s.90

tanımlanabilir²⁸. Swap sözleşmeleri, genel olarak tarafların faizi veya dövizini değiştirmeleri şeklinde ortaya çıkan²⁹ kredi maliyetlerini düşürmek amacıyla yaptıkları takas sözleşmeleridir³⁰.

Faiz swapı ve döviz swapı olarak temelde iki swap türünden söz edilebilir. Faiz swapı iki tarafın belirli bir zaman dönemi için faiz ödemelerini karşılıklı olarak değiştirdikleri bir anlaşmadır³¹.

Döviz swapı ise belirli bir süre içinde iki farklı para birimi karşılıklı olarak değiştirilmesini öngören bir anlaşmadır. Bu işlemde bir yandan başlangıçta üzerinde anlaşılan kurdan ana paralar değiştirilirken anlaşma süresince de anlaşmada belirtilen sabit ya da değişken faizli ödemeler değişime konu olmaktadır.

Swap işlemleri daha önce de belirtildiği üzere vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden farklı olarak koşullarının taraflarca belirlendiği standart olmayan ve kurumsallaşmış borsalarda işlem görmeyen sözleşmeler kullanılarak yapılır.

2.Menkul Kıymetler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları Kavramları Bakımından Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Niteliği

Sermaye Piyasası Kanunu (SerPK) m.3 uyarınca menkul kıymet, ortaklık veya alacaklılık hakkı sağlayan belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından belirlenen kıymetli evraktır.

Diğer sermaye piyasası araçları ise SerPK m.3'e göre menkul kıymetler dışında kalan ve şartları SPK tarafından belirlenen kıymetli evraktır. Ancak nukut ile çek, poliçe ve bono ile mevduat sertifikaları diğer sermaye piyasası aracı olarak kabul edilmemektedir.

Gerek SerPK'da gerekse SPK tarafından yayınlanan tebliğlerde vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin menkul kıymet ya da sermaye piyasası aracı niteliğinde olup olmadığına ilişkin bir düzenlenmeye yer verilmemiştir. Ancak SerPK m.40 gerekçesinde vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin niteliği itibarıyla sermaye piyasası aracı oldukları ifade edilmiştir.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden teşkilatlanmış borsalarda işlem görenlerinin menkul kıymet niteliğini taşıdığını düşünmek olanaklı olsa da³² borsalar dışında işlem görenlerinin SerPK m.3'teki tanımda belirtilen koşulları taşımadığı ileri sürülebilir³³.

²⁸**Kramer, Andrea S.:** Financial Products, Taxation, Regulations and Designs, Vol.II, Wiley Law Publ., New York, 1991, s.1424

²⁹**Redhead, Keith:** Financial Derivatives, An Introduction to Futures, Forwards, Options and Swaps, Prentice Hall Publ., Hertfordshire, 1997, s.321

³⁰**Uyanık,** Finansal Ürünlerin, s.88

³¹**Uludağ/Arıcan,** s.384

³²**Kırman,** s.720; Bu konuda karşı görüş için bkz. **Özşahin,** s.19-20.

³³Ancak SPK, Türk Parasının Kıymetinin Korunması Hakkında 32 Sayılı Karar çerçevesinde İstanbul Altın Borsasında işlem gören altına dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin menkul kıymet olarak kabul edileceğini ifade etmiştir [SPK Kararı: 02.06.2003; 16/818 (Kişisel Arşiv)].

GVK geç.m.67’te de bu maddeye dayanılarak yapılacak vergi uygulamaları bakımından menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları kavramları düzenlenmiştir. Buna göre geç.m.67/13’te yer alan düzenleme gereğince geç.m.67 kapsamında tevkifat yoluyla vergilendirmeye konu olan “*menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı ifadesi, özel bir belirleme yapılmadığı sürece Türkiye’de ihraç edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulunca kayda alınmış ve/veya Türkiye’de kurulu menkul kıymet ve vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem gören menkul kıymetler veya diğer sermaye piyasası araçları ile kayda alınmamış olsa ya da menkul kıymet ve vadeli işlem borsalarında işlem görmese dahi Hazine veya diğer kamu tüzel kişiler tarafından ihraç edilecek her türlü menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracını ifade eder*”.

Ayrıca geç.m.67/13’te yer alan düzenlemenin devamında vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine ilişkin ifadelerle yer verilmiştir. Buna göre “*bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, mali, kıymetli madeni ve döviz alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri de geç.m.67 uygulaması bakımından diğer sermaye piyasası aracı olarak*” kabul edilecektir.

O halde yasal düzenleme ile vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin gelir vergisi uygulamaları bakımından niteliği yasal düzenleme ile açıkça belirlenmiş ve menkul kıymetler dışında kalan diğer sermaye piyasası araçları niteliğinde olduğu ifade edilmiştir³⁴.

3.Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinden Sağlanan Gelirlerin Niteliği

Vadeli işlem sözleşmelerinden sağlan gelirlerin GVK m.2’de sayılan vergiye tabi gelir unsurlarından hangisinin kapsamına girdiği konusunda yasal düzenlemede açıklık bulunmamaktadır.

GVK m.37/5 uyarınca “*kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile sürekli olarak uğraşanların bu faaliyetlerinden*” sağlanan gelirlerin ticari kazanç olarak nitelendirilmesi gerekir. Ancak menkul kıymet niteliğinde olabileceği tartışılan future ve opsiyon sözleşmeleri GVK geç.m.67/13 uyarınca diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmiştir. Diğer yandan forward ve swap sözleşmelerini de menkul kıymet olarak kabul etmek olanaklı olmadığından vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirleri ticari işletmeye bağlı olarak elde edilenler dışında ticari kazanç olarak kabul etmek oldukça zordur. Bu itibarla bahse konu gelir unsurlarının menkul sermaye iradı veya değer artış kazancı olarak kabul edilebileceği akla gelen yaklaşım olabilir.

3.1.Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinden Sağlanan Gelirlerin Menkul Sermaye İradı Kavramı Açısından Değerlendirilmesi

GVK m.75’te menkul sermaye iratları tanımlanmıştır. Buna göre: “*sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen*

³⁴Vadeli işlemlere ilişkin sözleşmelerin menkul kıymet kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönünde bir görüş için bkz. Arıkan, A.Naci: “Türev Ürünleri Menkul Kıymet midir?”, Vergi Dünyası, S.200, Nisan 1998, s.107

değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği kar payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradidir”.

Bu genel tanımlamadan yola çıkacak olursak, bir gelir unsurunun menkul sermaye iradı olarak kabul edilmesi³⁵ için bazı özellikleri birlikte taşıması gerekmektedir:

Bunlardan birincisi menkul sermaye iradı, sahibinin ticari, zirai ve mesleki faaliyeti dışında elde edilmelidir. Bu faaliyetler kapsamında elde edilecek olan irat, menkul sermaye iradı olmaktan çıkar ve hangi faaliyet kapsamında elde ediliyor ise onun sağladığı gelir unsuruna dönüşür. İkinci olarak menkul sermaye iradının, nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden elde edilmiş olması gerekir³⁶. Bu itibarla menkul sermaye iradının kaynağının para veya para ile temsil edilen değerler olan ve genellikle menkul kıymet niteliğini haiz olan araçlardan elde edilmiş olması gerekmektedir³⁷. Son olarak elde edilen gelir unsurunun “faiz, kar payı, kira ve benzeri” ad altında elde edilmiş olması gerekmektedir. Ancak uygulamada menkul sermaye iradı olarak karşımıza çıkan gelir unsurları, kar payı (temettü) ve faizdir.

Vadeli işlem sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin bireysel yatırım kapsamında ve ticari, zirai veya mesleki faaliyet kapsamı dışında elde edilmesi olanaklıdır. Ayrıca söz konusu gelirlerin para veya para ile temsil edilen değerlerden yani tedavül kabiliyeti bulunan sözleşmelerden (teşkilatlanmış borsalarda standart sözleşmelere dayalı olarak işlem gören future ve opsiyon sözleşmelerinin tedavül kabiliyetine sahip olduğu genellikle kabul edilir) elde edilmesi de mümkündür. Ancak bu sözleşmelerden sağlanan gelirlerin kar payı, faiz veya kira olarak kabul edilmesi olanaklı değildir³⁸.

³⁵Forward ve swap sözleşmelerinden sağlanan gelirleri menkul sermaye iradı olarak kabul eden bir görüş için bkz. **Akçaoğlu, Ertuğrul**: Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.72-73

³⁶**Oluş-Özbalcı Mali Hukuk Bürosu**: Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yay., Ankara, 2008, s.597

³⁷Ayrıca bkz. **Oluş-Özbalcı Mali Hukuk Bürosu**, s.597

³⁸Danıştay, swap işleminden sağlanan gelirin vergilendirilmesinden doğan bir uyumsuzluğa ilişkin kararında “*mevduat faizinin menkul sermaye iradı olarak vergilendirilebilmesi için tevdiat kabul eden müesseselere vadeli veya vadesiz belirli bir paranın yatırılması ve hesabın kapandığı tarih itibarıyla üzerinde uzlaşılan oranda faiz tahakkuk ettirilmesi gerektiği*”,.... “*dövizin bankaca müşteriye satılması ve belli bir süre sonunda müşteriden satın alınmasında oluşan farkın faiz niteliğinde olmadığı, bu nedenle bu işlemde kaynaklanan bu fark, faiz niteliğinde olmadığından menkul sermaye iradı olarak vergilendirilemeyeceği*” yönünde hükme varmıştır [Dnş 3.D., E.1996/3485, K.1997/2368 (**Koç**, s.81)]. Aynı konuda bir başka kararında ise “*müşteri tarafından bankaya getirilen TL için piyasadaki fiyatın biraz altında bir fiyatla döviz satım belgesi düzenlenerek döviz tevdiat hesabı açılması ve belirli bir süre sonra bankaca piyasadaki fiyatın biraz üstünde bir fiyatla döviz alım belgesi düzenlenerek müşteriye ödeme yapılması durumunda, bankaca müşteriye yapılan bir faiz ödemesi bulunmadığından, bankanın 94. madde uyarınca stopaj yapma sorumluluğundan söz edilemez*” yönünde görüş belirtmiştir. [Dnş 4.D., E.1997/3053, K.1998/482 (**Doğrusöz, A.Bumin**: Temel Vergi Kanunları, Lebib Yalkın Yay., İstanbul, 2000, s.107)]. Danıştay, döviz forwardına ilişkin bir kararında ise “*yasada tanımlanmayan ve vergilendirilecek kazançlar arasında yer almayan vadeli döviz alım ya da satımı (forward) işlemlerinden elde edilen kazançların kıyas yoluyla ticari kazanç olarak kabulü verginin kanuniliği ilkesine aykırıdır*” anlayışından hareketle bahse konu işlemlerden elde edilen gelir üzerinden yapılan vergi tarhını iptal eden vergi mahkemesi kararının

Öte yandan GVK m.75’te sayılan ve “*kaynağı ne olursa olsun*” menkul sermaye iradı olarak kabul edilen gelir unsurları arasında da vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlere yer verilmemiştir. Bu bakımdan söz konusu gelirleri yasal düzenlemede ifade edilen menkul sermaye iradı kapsamında değerlendirmek olanaklı değildir.

3.2.Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinden Sağlanan Gelirlerin Değer Artış Kazancı Kavramı Açısından Değerlendirilmesi

GVK m.80 uyarınca değer artış kazançları arızı kazançlar ile birlikte diğer kazanç ve iratlar kapsamında vergiye tabi tutulacaktır. GVK mük.m.80’de sayılan menkul veya gayrimenkul mallar ile hakların elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar ise vergilendirilecek olan değer artış kazançlarını oluşturmaktadır.

GVK mük.m.80’de yer alan düzenlemede dikkati çeken husus değer artış kazançları ile ilgili genel bir tanımlamaya yer verilmeksizin hangi kazanç unsurlarının bu kapsamda vergilendirileceğinin sayma yoluyla belirlenmiş olduğudur.

GVK mük.m.80/1’de “*ivazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin ve diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar*” değer artış kazancı olarak sayılmıştır.

Birazdan üzerinde durulacağı gibi GVK geç.m.67/13’te yer alan düzenlemede vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri de geç.m.67 uygulaması bakımından “*diğer sermaye piyasası aracı*” olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin elden çıkarılmasından sağlanan gelirlerin değer artış kazancı olarak nitelendirilmesi mümkündür.

4.GVK Geç.m.67’de Öngörülen Vergileme Rejiminin Genel Yapısı

GVK geç.m.67 ile 01.01.2006-31.12.2015 dönemlerinde geçerli olmak üzere menkul sermaye iratları ile menkul kıymetlerden sağlanan değer artış kazançlarının önemli bir bölümünü kapsayacak şekilde vergileme rejiminde önemli değişiklikler yapılmıştır. Buna göre;

GVK geç.m.67/1 uyarınca bankalar ve aracı kurumların takvim yılının üçer aylık dönemleri itibarıyla:

a.Alım satımına aracılık ettikleri menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarının alış ve satış bedelleri arasındaki fark,

b.Alımına aracılık ettikleri menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçlarının iftası halinde alış bedeli ile ifta bedeli arasındaki fark,

c.Menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının tahsiline aracılık ettikleri dönemsel getirileri (herhangi bir menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracına bağlı olmayan),

d.Aracılık ettikleri menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçlarının ödünç işlemlerinden sağlanan gelirler üzerinden” yasal düzenlemede belirtilen oranda tevkifat yapmaları zorunlu kılınmıştır.

Yapılacak tevkifatın oranı 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK)³⁹ ile tam mükellefler için %10 olarak belirlenmiştir. Dar mükellef için ise bu oran yasal düzenlemede %0 olarak belirlenmiştir.

Bu şekilde tevkifat yoluyla vergilendirilen menkul kıymet gelirlerinin yıllık veya münferit beyanname ile beyan edilmesi diğer gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde de beyannameye dahil edilmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla tevkifat yoluyla alınan vergi nihai vergiyi teşkil edecektir.

GVK geç.m.67 ile getirilen ve 31.12.2015 tarihine kadar uygulanması öngörölmüş olan yeni vergileme rejimi ile gerek menkul kıymetlerden ve diğer sermaye piyasası araçlarından sağlanan alım satım ve faiz gelirleri gerekse menkul kıymete bağlı olmaksızın elde edilen faiz gelirlerinin vergilendirmesinde tevkifat yöntemi esas alınmıştır. Bu bağlamda söz konusu gelirleri gerçek kişi ya da kurum niteliğinde olan mükelleflere sağlayan banka veya aracı kurumlar verginin tevkif edilip yatırılması ödevini vergi sorumlusu sıfatı ile yüküneceklerdir.

Bankalar ve aracı kurumlar, sağlanmasına aracılık ettikleri söz konusu gelirler üzerinden üçer aylık dönemler (birinci dönem; ocak-şubat-mart, ikinci dönem; nisan-mayıs-haziran, üçüncü dönem; temmuz-ağustos-eylül, dördüncü dönem; ekim-kasım-aralık olmak üzere) itibarıyla tevkifat yapmak zorundadırlar. Bu şekilde kesilen vergiler banka veya aracı kurum tarafından üç aylık dönemi takip eden ayın yirmüçüncü günü akşamına kadar ilgili vergi dairesine beyan edilecek ve aynı ayın yirmialtıncı günü akşamına kadar da ödenecektir.

5.GVK Geç.m.67 Kapsamında Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinden Sağlanan Gelirler

GVK geç.m.67/1 uyarınca bankalar ve aracı kurumlar alım satımına aracılık ettikleri menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarından sağlanan gelirler üzerinden belirlenen oranlarda vergi sorumlusu sıfatıyla tevkifat yapmak zorundadırlar. GVK geç.m.67/13'te ise Türkiye'de ihraç edilmiş ve SPK tarafından kayda alınmış veya Türkiye'de kurulu menkul kıymet ya da vadeli işlem borsalarında işlem gören menkul kıymetler ve sermaye piyasası araçlarının “*menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları*” kapsamında olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirler geç.m.67/1'de belirlenmiş olan vergilendirme rejimi çerçevesinde tevkifata tabi tutulacaktır.

Öte yandan daha önce de ifade edildiği üzere bankaların ve aracı kurumların taraf oldukları ya da yapılmasına aracılık ettikleri vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri GVK geç.m.67/13 uyarınca diğer sermaye piyasası aracı olarak kabul edilecekler ve bu sözleşmelerden sağlanan gelirler de geç.m.67 bakımından tevkifata konu olan unsurlar arasında bulunacaktır.

³⁹Resmi Gazete: 23.07.2006; 26237

5.1.Vergilendirmenin Genel Çerçevesi

GVK geç.m.67’de yapılan düzenleme ile vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin bankalar ve aracı kurumlar tarafından tevkifata tabi tutulacağı belirtilirken vergilendirilmenin genel çerçevesine dair açıklayıcı düzenlemelere 257 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği’nde⁴⁰ (GVGT) “2.4.1.10. Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri” başlığı altında yer verilmiştir.

257 Seri No’lu GVGT’de yer alan idari düzenlemeye göre bankalar ve aracı kurumlar, GVK geç.m.67/13’te ifade edilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine dayalı bir işlem yapmaları halinde; vadeli işlem veya opsiyon sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinden sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla tam mükelleflerde % 10, dar mükelleflerde ise %0 oranında tevkifat yapacaklardır.

Tebliğ düzenlemesi gereğince bahsi geçen kazancın bir kısmının sözleşmenin devamı sırasında lehdara ödenmesi halinde tevkifat yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Ancak, sözleşme sona ermeden sözleşmeden doğan kazancın ilgisine (lehdara) ödenmesi sırasında sözleşme sonunda doğacak verginin ödenmesini güvenceye alacak önlemlerin banka ve aracı kurum tarafından alınması zorunludur.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi bir bütün olarak dikkate alınacak olmakla birlikte; birden fazla yıla yayılan vadeli işlemlere ilişkin sözleşmeden doğan kar ya da zararın, dönemsel olarak ödenmesinin öngörüldüğü hallerde, her ödeme dönemi itibarıyla lehdara yapılan ödemelerden tevkifat yapılacaktır.

Ancak GVK geç.m.67/14’te yer alan düzenleme gereğince “Türkiye’de kurulu vadeli işlem ve opsiyon borsalarında yapılan işlemlerden elde edilen kazançlar için” tevkifat oranı 31.12.2008 tarihine kadar sıfır olarak uygulanacaktır. Dolayısıyla Türkiye’de kurulu olan vadeli işlem ve opsiyon borsalarından sağlanan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi gelirleri için vergi yükü 2008 yılı sonuna kadar sıfır olacaktır. Yeni bir düzenleme yapılmaması halinde ancak 2009 yılı başından itibaren sağlanan gelirler için tevkifat yoluyla vergilendirme yapılması mümkün olacaktır.

Öte yandan geç.m.67/14’de “tam ve dar mükellef kurumların (Türkiye’de işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla faaliyette bulunmayanlar hariç) aralarında yaptıkları vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden doğan kazançları bakımından bu madde hükmü uygulanmaz” hükmüne yer verilmiştir.

Dolayısıyla tam mükellef kurumlar ile Türkiye’deki işyeri ve daimi temsilcisi bulunan dar mükellef kurumların aralarında yaptıkları vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağladıkları gelirleri üzerinden geç.m.67 kapsamında tevkifat yapılması söz konusu olmayacaktır. Ayrıca geç.67/14’deki düzenlemenin devamında “banka ve benzeri finans kurumları için, Türkiye’de işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla faaliyette bulunma şartı aranmaz” hükmüne yer verilerek banka ve benzeri nitelikli finans kurumlarının işyeri ve daimi temsilcileri bulunmasa dahi aralarında yaptıkları vadeli işlem

⁴⁰Resmi Gazete: 30.12.2005; 26039

ve opsiyon sözleşmelerinden sağladıkları gelirlerin tevkifat kapsamı dışında tutulması sağlanmıştır.

5.2.Tevkifat Yapmakla Sorumlu Olanlar

GVK geç.m.67/1 uyarınca “banka ve aracı kurumlar” vergi tevkifatı yapmak zorundadırlar. Adı geçen hükümle getirilen yeni vergileme rejimi ile banka ve aracı kurumların tevkifata dayalı vergi sorumluluklarının kapsamı genişlemiştir.

257 Seri No’lu GVGT’de “2.1.Tevkifat Yapmakla Sorumlu Olanlar” başlığı altında yer alan düzenlemede geç.67/1’de düzenlenen tevkifatın, “4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamında Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu kapsamında Türkiye’de faaliyette bulunan aracı kurumlar tarafından” gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Ayrıca ilgili idari düzenlemede banka ve aracı kurumlarca menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları ile ilgili olarak yapılacak tevkifatta, her kurumun sorumluluğunun kendisine gelen bilgi ve belgeler ile sınırlı olacağı ve eksik, yanlış veya yanıltıcı bilgi nedeniyle ziyaa uğratılan verginin cezalı olarak, bildirim yapan kişi, kurum ya da kuruluş adına tarh edileceği ifade edilmiştir.

Bu itibarla yukarıda belirtilen banka ve aracı kurumlar dışındaki kalan kurum ve kuruluşların GVK geç.m.67/1 kapsamında tevkifat yapma sorumluluğu bulunmamaktadır⁴¹.

5.3.Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmesi Gelirlerinde Tevkifat Matrahı

GVK geç.m.67/1’de menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarının alım satımında tevkifata esas alınacak matrahın tespitine ilişkin olarak aşağıdaki düzenleme yapılmıştır:

“Aynı menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracından değişik tarihlerde alımlar yapıldıktan sonra bunların bir kısmının elden çıkarılması halinde, ilk giren ilk çıkar yöntemi kullanılmak suretiyle, tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınacak alış bedeli belirlenir. Bir menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracının alımından önce elden çıkarılması halinde, elden çıkarılma tarihinden sonra yapılan ilk alım işlemi esas alınarak üzerinden tevkifat yapılacak tutar tespit edilir. Aynı gün içerisindeki işlemlerde ağırlıklı ortalama yöntemi kullanılabilir. Alış ve satış işlemleri dolayısıyla ödenen komisyonlar ile Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınır.”

Düzenlemenin devamında “üç aylık dönem içerisinde aynı türden menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı ile ilgili olarak birden fazla alım satım işlemi yapılması

⁴¹Gelir İdaresi Başkanlığı, GVK geç.m.67 kapsamında tevkifat yapmak zorunda olan kurumlara ilişkin olarak bir özalgede 257 Seri no’lu GVGT’de yer alan düzenlemeye atıfla “mevcut düzenleme ile tevkifat yükümlülüğünün kime ait olduğu gerçekleştirilen faaliyetin niteliği esas alınarak değil, doğrudan kurum adı verilmek suretiyle bankalar ve aracı kurumlar olarak tespit edilmiştir”. Buna göre “portföy yönetim şirketlerince tam veya dar mükellef gerçek kişi nam ve hesabına veya şirket namına müşteriler hesabına yapılan opsiyon sözleşmelerinden müşteri lehine doğan gelirler üzerinden işleme taraf olan banka ve aracı kurumların tevkifat yapması gerekmekte olup, portföy yönetim şirketlerinin bu işlemlerle ilgili olarak aracılık faaliyetinde bulunmasının tevkifat sorumluluğu açısından önemi bulunmamaktadır” yönünde görüş bildirmiştir. [Gelir İdaresi Başkanlığı Özelgesi: B.07.1.GİB.0.40/4034-61831; 12.07.2007 (Kişisel Arşiv)]

halinde tevkifatın gerçekleştirilmesinde bu işlemler tek bir işlem olarak dikkate alınır” hükmüne yer verilmiştir.

Ancak vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlere tevkiyat matrahına ilişkin ayrıntılı ve sayısal örnekleri de içeren açıklayıcı düzenleme yer almaktadır. Buna göre vadeli işlem sözleşmelerinin alım-satım işlemlerinde tevkiyat matrahı alış bedeli ile satış bedeli arasındaki fark tutarı olacaktır. Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan kazancın bir kısmının sözleşmenin devamı sırasında lehara ödenmesi halinde tevkiyat yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere sözleşme sona ermeden sözleşmeden doğan kazancın ilgisine ödenmesi sırasında sözleşme sonunda doğacak verginin ödenmesini güvenceye alacak önlemlerin banka ve aracı kurumca alınması gereklidir.

Öte yandan vadeli işlem sözleşmesi bir bütün olarak dikkate alınacak olmakla birlikte; birden fazla yıla yayılan sözleşmeden doğan kar ya da zararın, dönemsel olarak ödenmesinin öngörüldüğü hallerde, her ödeme dönemi itibarıyla lehara yapılan ödemeler üzerinden tevkiyat yapılması zorunludur.

Alış ve satış işlemleri sırasında ödenen komisyonlar ile banka ve sigorta muameleleri vergisi tevkiyat matrahının tespitinde dikkate alınacak olup, bu giderler dışında başkaca bir giderin tevkiyat matrahının tespitinde indirim konusu yapılması söz konusu değildir.⁴²

Future ve forward türündeki vadeli işlem sözleşmelerinde alım satım işleminin zararlar sonuçlanması halinde tevkiyat yapılması söz konusu değildir. Opsiyon

⁴²Konuya ilişkin olarak Maliye Bakanlığı’nca yayınlanan 257 Seri No’lu GVGT’de yer alan örnekten yola çıkılarak forward sözleşmesinde tevkiyat matrahı aşağıdaki şekilde bulunabilir:

Bay (A)’nın, 07.06.2008 tarihinde (X) Bankasıyla yaptığı 3 ay vadeli forward USD alım sözleşmesine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

Sözleşme tutarı	: 1.000.000. USD
Vade	: 3 Ay
İşlem anındaki spot kur	: 1,3200
Forward kur	: 1,3600
Vadede spot kur	: 1,2900

Bu veriler doğrultusunda Bay (A), üç ayın sonunda 1,3600’lık kur üzerinden 1.000.000 USD karşılığında 1.360.000 YTL ödeyecektir. Vade tarihindeki spot kur forward kurdan düşük olduğundan bu işlem zararlar sonuçlanacak olup, tevkiyat yapılması söz konusu değildir. Bay (A), oluşan zararını, takvim yılı aşılılmamak kaydıyla izleyen dönemlerde oluşan aynı türden kazançlarından mahsup edilebilecektir. Vadedeki spot kurun 1,2900 değil 1,3700 olması durumunda ise Bay (A)’nın bu işlemi karla sonuçlanacak ve tevkiyat matrahı aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

Tevkiyat Matrahı= Sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri (Vadedeki spot kur) - Sözleşmeye baz alınan kıymetin işlem fiyatına göre oluşan değeri (Forward kur)

$$\begin{aligned} \text{Tevkiyat Matrahı} &= 1.000.000 \text{ USD} * (1,3700 - 1,3600) \\ &= 10.000 \text{ YTL} \end{aligned}$$

sözleşmesinde opsiyon hakkının kullanılmaması halinde bir kar veya zarar söz konusu olmadığından tevkifat matrahı oluşmayacaktır. Opsiyon hakkının kullanılması halinde tevkifat matrahı; sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değerinden sözleşmeye baz alınan kıymetin işlem fiyatına göre oluşan değerinin ve opsiyon priminin indirilmesi yoluyla bulunacaktır⁴³. Swap işlemlerinde swap işleminin dayandığı finansal aracın niteliğine göre lehbara sağlanan kar üzerinden tevkifat yapılacaktır⁴⁴.

⁴³Konuya ilişkin olarak Maliye Bakanlığı'nca yayınlanan 257 Seri No'lu GVGT'de yer alan örnekten yola çıkılarak opsiyon sözleşmelerinde tevkifat matrahı aşağıdaki şekilde bulunabilir:
Bay (B), (Y) Bankasıyla opsiyon sözleşmesi yaparak 6 ay vadeli USD alış, YTL satış hakkı elde etmiştir. Bu sözleşmeye ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

Sözleşme tutarı	: 2.000.000 USD
Vade	: 6 Ay
İşlem anındaki spot kur	: 1,3400
Opsiyon Kuru	: 1,4300
Opsiyon Primi	: 20.000 USD (2.000.000* %1)
Vadede spot kur	: 1,4000

Bu durumda vade tarihindeki spot kur, opsiyon kurundan düşük olduğu için Bay (B) dezavantajlı durumda olacak ve opsiyon hakkını kullanmayacaktır. Bay (B)'nin opsiyon hakkını kullanmamaktan dolayı bir kar veya zararı söz konusu olmamakla birlikte, bu işlem nedeniyle ödediği 20.000 USD tutarındaki opsiyon primi, sözleşme tarihindeki kur üzerinden Türk Lirasına çevrilecek olup, bu işlemten kaynaklanan zarar takvim yılı aşılmamak kaydıyla izleyen dönemlerde oluşan aynı türden kazançlarından mahsup edilebilecektir.

$$\begin{aligned}\text{Opsiyon Primi} &= 20.000 \text{ USD} * 1,340 \\ &= 26.800 \text{ YTL}\end{aligned}$$

Vadedeki spot kurun 1,4000 yerine 1,4800 olması durumunda Bay (B) avantajlı durumda olduğundan opsiyon hakkını kullanacaktır.

Bay(B)'nin bu işlemine ilişkin tevkifat matrahı şöyle hesaplanacaktır:

Tevkifat Matrahı= (Sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri - Sözleşmeye baz alınan kıymetin işlem fiyatına göre oluşan değeri) -Opsiyon Primi

$$\begin{aligned}\text{Tevkifat Matrahı} &= 2.000.000 \text{ USD} *(1,4800-1,4300)-\text{Opsiyon Primi} \\ &= 100.000 \text{ YTL}- 26.800 \text{ YTL} \\ &= 73.200 \text{ YTL}\end{aligned}$$

⁴⁴ Konuya ilişkin olarak Maliye Bakanlığı'nca yayınlanan 257 Seri No'lu GVGT'de yer alan örnekten yola çıkılarak swap sözleşmelerinde tevkifat matrahı aşağıdaki şekilde bulunabilir:

Bay (C), 15.01.2006 tarihinde; (XY) Bankasına olan 10.000.000 USD tutarındaki 1 yıl vadeli 3 ayda bir LIBOR faiz ödemeli borcuna karşılık olmak üzere, (Z) Bankası ile % 5 faiz oranı ile 1 yıl vadeli 3

5.4.Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerine Dayalı İşlemlerde Kar-Zarar Mahsubu

GVK geç.m.67/1'de üç aylık dönem içerisinde aynı türden menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı ile ilgili olarak birden fazla alım-satım işlemi yapılması

ayda bir faiz ödemeli swap sözleşmesi düzenlemiştir.

Sözleşme Tutarı : 10.000.000 USD
Sözleşme tarihi : 15.01.2006
Sabit Faiz : % 5
Değişken Faiz : USD LIBOR

Faiz değişim tarihleri : LIBOR :
15.04.2008 % 5.50
15.07.2008 % 4.75
15.10.2008 % 5.25
15.01.2009 % 6.00

Faiz değişim miktarları ve Bay (C)'nin tevkifat matrahı aşağıdaki şekilde olacaktır.

Faiz Değişim Tarihleri	LIBOR	Müşteriden Alınan Faiz (USD)	(XY) Bankasına Ödenen Faiz (USD)	Müşteri Lehine Fark (USD)	Stopaj Matrahı (USD)
15.04.2008	5.50	125.000	137.500	12.500	12.500
15.07.2008	4.75	125.000	118.750	(6.250)	0
15.10.2008	5.25	125.000	131.250	6.250	0
15.01.2009	6.00	125.000	150.000	25.000	25.000

Bu durumda, Bay (C) 15.04.2008 tarihinde değişken faizden sabit faize geçmiş olması nedeniyle avantajlı durumda olduğundan (Z) Bankasının 12.500 USD'yi işlem tarihindeki kur üzerinden YTL'ye çevirerek bu tutar üzerinden % 15 oranında tevkifat yapması gerekmektedir. Ancak, sözleşme gereği (Z) Bankası (XY) Bankasına 137.500 USD faizi tam olarak ödemek zorunda olduğundan, müşteri lehine fazladan ödenen 12.500 USD karşılığı YTL'ye isabet eden % 15 oranındaki tevkifat vergi tutarının müşteriden ayrıca tahsili yoluna gidilecektir. 15.07.2008 tarihinde Bay (C) 6.250 USD zarar ettiği için herhangi bir tevkifat yapılması söz konusu olmayacaktır. 15.10.2008 tarihinde ise Bay (C) swap işleminden dolayı 6.250 USD karlı olacaktır. Ancak, önceki üç aylık dönemde aynı tür işlemde oluşan zarar mahsup edilecek olup, bu dönemde de herhangi bir tevkifat yapılmayacaktır. 15.01.2009 tarihinde ise Bay (C)'nin yine yapılan swap işleminden dolayı avantajlı olması nedeniyle (Z) Bankası 25.000 USD'yi işlem tarihindeki kur üzerinden YTL'ye çevirmek suretiyle yukarıda açıklandığı şekilde tevkifata konu edecektir.

halinde tevkifatın gerçekleştirilmesinde bu işlemlerin tek bir işlem olarak dikkate alınacağı hükme bağlanmıştır.

Konuya ilişkin olarak 257 Seri No’lu GVGT’de “2.4.1.11. Alım-Satım İşlemlerinin Bir Kısımının Zararla Sonuçlanması” başlığı altında açıklayıcı düzenlemelere yer verilmiştir. İdari düzenlemede yapılan açıklamalara göre alım-satıma konu menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının aynı türden olması koşuluyla, üç aylık dönem içerisinde yapılan işlemlerin tümünün birlikte dikkate alınmasıyla varsa beyan edilip ödenmesi gereken vergi hesaplanacaktır. Bir kısım işlemlerin zararlı olması dolayısıyla tevkif edilen verginin ödenmesi gereken vergiden fazla olması halinde fazladan tevkif edilen vergi müşterinin hesabına aktarılacaktır. Üç aylık dönem sonucunun zarar olması halinde ise, bu zarar izleyen üç aylık döneme takvim yılı aşılmamak kaydıyla devredilebilecektir. Takvim yılının son üç aylık döneminde oluşan zarar tutarının ise izleyen döneme aktarılması olanaklı değildir.

GVK geç.m.67/11 uyarınca kar zarar mahsubu ancak aynı türden menkul kıymetler için uygulanabilecektir. Adı geçen tebliğdeki düzenlemeye göre aynı tür menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracının değerlendirilmesinde aşağıdaki sınıflandırma esas alınacaktır:

- 1-Sabit getirili menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları,
- 2-Değişken getirili menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları,
- 3-Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri.

Menkul kıymetlerle yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde sınıflandırma, işlemle ilişkilendirilen menkul kıymetin dahil olduğu gruba göre yapılacaktır. Menkul kıymete bağlı olmaksızın yapılan işlemler de vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri kapsamında değerlendirilecektir.

5.5.İhtiyari Beyan

Yukarıda da ifade edildiği üzere GVK geç.m.67/7 ve m.67/11 uyarınca bu madde kapsamında tevkifata tabi tutulan menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından doğan kazançlar için takvim yılı itibarıyla yıllık beyanname verilebilecektir. Söz konusu beyan sadece menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının alım-satımına ilişkin olarak yapılacak olup, faiz ve itfa gelirlerinin beyanı söz konusu değildir. Alım-satım işlemlerine ilişkin olarak beyan edilecek kazançlardan, aynı türden menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarına ilişkin olması şartıyla yıl içinde oluşan zararların tamamı mahsup edilebilecektir.

257 Seri No’lu GVGT’de beyan ilişkin açıklamalara “2.4.1.12.İhtiyari Beyan” başlığı altında yer verilmiştir. Buna göre beyan edilen gelire, GVK m.103’te yer alan artan oranlı vergi tarifesi değil % 10’luk tek oran uygulanacaktır. Beyan edilen gelir üzerinden hesaplanan vergiden yıl içinde tevkif edilen vergiler mahsup edilecek, mahsup edilemeyen tutar ise genel hükümler çerçevesinde red ve iade edilecektir. Mahsup ve iadenin yapılabilmesi için tevkif yoluyla alınan vergilerin beyannameye dahil edilen kazançlara ilişkin olması şarttır.

Öte yandan, beyan yoluyla mahsup edilemeyen zararların başka gelir unsurlarındaki kazançta mahsubu yapılamayacağı gibi ertesi yıllara devredilmesi de söz konusu değildir.

5.6.Vadeli İşlemler Nedeniyle Takas Merkezine Yatırılan Teminatlardan Sağlanan Nemaların Vergilendirilmesi

GVK m.75'te her türlü mevduat faizi, alacak faizi, repo geliri, özel finans kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar payları yanında özel sektör tahvili, devlet tahvili, hazine bonusu, TOKİ, KOİ ve Öİ tarafından çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan faiz gelirleri menkul sermaye iradı olarak kabul edilmektedir.

Diğer bir ifade ile adı geçen menkul kıymetlerin vadesinde itfası karşılığında elde edilen gelirler GVK m.75/5 kapsamında menkul sermaye iradı olarak kabul edilmektedirler. Ayrıca özel sektör tahvilleri ve tahvil türevleri olarak kabul edilen yatırım araçları olan varlığa dayalı menkul kıymetler, banka bonoları, banka garantili bonolar ve finansman bonolarından sağlanan faiz gelirleri de menkul sermaye iradı olarak vergilendirilecektir.

Vadeli işlem sözleşmeleri kapsamında takas merkezine yatırılan nakit teminatlar nedeniyle elde edilen nemalar, söz konusu teminatlar için işletilen faiz olarak kabul edilerek bunlar üzerinden GVK geç.m.67 kapsamında üçer aylık dönemler itibarıyla tevkifat yapılması gerekir⁴⁵. GVK geç.m.67/4 kapsamında sözkonusu faizlerin üzerinden GVKm.75 belirtilen mevduat faizleri gibi %15 oranında tevkifat yapılması gerekmektedir.

Sonuç

Bireysel yatırım aracı olarak, menkul kıymetlerden ve diğer sermaye piyasası araçlarından sağlanan gelirler, GVK'da belirtilen iki ayrı gelir unsuru, menkul sermaye iradı ve değer artış kazancı olarak nitelendirilmektedir. GVK geç m.67 ile getirilen yeni vergileme rejiminde bankalar ve aracı kurumlar vasıtasıyla menkul kıymetlerden ve diğer sermaye piyasası araçlarından sağlanan bu gelirlerin esas itibarıyla tevkifat yoluyla vergilendirilmesi anlayışı benimsenmiştir. Bu çerçevede Türk vergi mevzuatında ilk kez menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarından sağlanan alım satım kazançlarının vergilendirilmesinde tevkifat yapılması bir yöntem olarak uygulanma olanağını bulmuştur.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin niteliği ne olursa olsun GVK geç.67 kapsamında tevkifat yolu ile vergilendirilmeleri esas vergilendirme rejimi olarak 1.1.2006-31.12.2015 tarihleri arasında uygulanmak üzere benimsenmiş bulunmaktadır. Ayrıca tevkifat yoluyla vergilendirilen adı geçen gelir unsurlarının yıllık beyanname ile beyanı zorunlu olmadığından tevkifat nihai vergilendirme olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

⁴⁵Konuya ilişkin olarak bir özalgede banka ve aracı kurum müşterilerine ait Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası işlem teminatlarının Takasbank tarafından nemalandırılması sonucunda elde edilen gelirlerin tevkifata tabi olacağı, tevkifat matrahının belirlenmesinde, disponibite karşılığı, disponibiteye uygulanan banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) tutarı, borsa teminat takip ücreti ve borsa teminat takip ücretine uygulanan BSMV'nin indirim konusu yapılmayacağı belirtilmiştir [Gelir İdaresi Başkanlığı Özalgesi: 089258; 09.10.2007 (Kişisel arşiv)]

Ayrıca Türkiye’de kurulu olan vadeli işlem ve opsiyon borsalarından sağlanan gelirler üzerinden 31.12.2008 tarihine dek sıfır oranında tevkifat yapılması esası benimsenmiştir. Buradaki temel amacın Türk vadeli işlem ve opsiyon borsasının gelişmesini ve kurumsallaşmasını sağlamak olduğu açıktır.

GVK geç.m.67’deyer alan hükümlerle ilk kez vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelilerin vergilendirilmesine ilişkin bir düzenleme mevzuata kazandırılmıştır. Ancak vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden sağlanan gelirlerin hangi gelir unsurunun kapsamına girdiğine dair bir belirlemenin yapılmaması önemli bir eksiklik olarak görülebilir.

Diğer yandan teorik olarak birbirinden farklı olan future, opsiyon, forward ve swap sözleşmelerinin tamamı “vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri” adı altında yasal düzenlemede ifade edilmiştir. Bu durum türev ürünlerin tamamının kavranması bakımından en azından teorik bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi terimi altındaki düzenlemenin diğer türev ürünleri kapsayacak şekilde değiştirilmesi ve genişletilmesi uygun bir adım olacaktır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer sorun ise GVK geç.m.67 kapsamında alım satım zararlarının kardan mahsubunda getirilen sınırlamadır. Yasada açıkça kapsamı belirlenmeyen kar-zarar mahsubu sınırlamasının tebliğ ile yapılması ve sadece belirlenen türlerin kendi içindeki işlemlerinden doğan kara ve zararda mahsuplaşmaya olanak tanınması hem diğer menkul kıymetler ve sermaye piyasası araçları hem de vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden doğan zararların mahsubunu güçleştirmektedir. Bu düzenlemenin hangi anlayışa dayandığını anlamak ise oldukça güç görünmektedir.

KAYNAKÇA

AKÇAOĞLU, Ertuğrul: Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002

ARIKAN, A.Naci: “Türev Ürünleri Menkul Kıymet midir?”, Vergi Dünyası, S.200, Nisan 1998

ARIKAN, A.Naci: “Vadeli İşlemler ve Opsiyon İşlemlerinin Mevcut Düzenlemeler Çerçevesinde Vergilendirilmesi ve Öneriler”, Vergi Dünyası, S.323, Temmuz, 2008

DELİKANLI, İhsan Uğur: “Forward-Döviz Swap İşlemleri Vasıtasıyla Mevduat Faiz Gelirlerinin Peçelenmesi”, Vergi Dünyası, S.200, Nisan 1998

DOĞRUSÖZ, A.Bumin: Temel Vergi Kanunları, Lebib Yalkın Yay., İstanbul, 2000

DUBOFSKY, David A./Miller Jr., Thomas W.: Derivatives, Valuation and Risk Management, Oxford University Press, Oxford, 2003

EROL, Ümit: Vadeli İşlem Piyasaları Teori ve Pratik, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yay., İstanbul, 1999

HOLMES, Kevin: International Tax Policy and Double Taxation Treaties, IBFD Publ., Amsterdam, 2007

HULL, John C.: Options, Futures&Other Derivatives, 4th Edit., Prentice-Hall International Publ., New Jersey, 2000

KIRCA, İsmail: Hukuki Yönüyle Borsa Opsiyon İşlemleri, Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 2000

KIRMAN, Ahmet: “Opsiyon Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve İşlemin Vergisel Boyutu”, Prof.Dr.Ali Bozer’e Armağan, Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1998

KOLB, Rebert W./Overdahl, James A.: Futures, Options and Swaps, 5 th. Edition, Blackwell Publishing, Malden, 2007

KOÇ, Selman: “Forward Sözleşmelerinin Hukuki Mahiyeti, Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Muhasebeleştirilmesi”, Vergi Dünyası, S.219, Kasım, 1999

KRAMER, Andrea S.: Financial Products, Taxation, Regulations and Designs, Vol.II, Wiley Law Publ., New York, 1991

LIDSAY, John: “Derivative Contracts Legislation”, IBFD Derivatives&Financial Instruments, Vol.V, Nu.5, 2003

OLUŞ-Özbalcı Mali Hukuk Bürosu: Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yay., Ankara, 2008

-
- REDHEAD, Keith:** Financial Derivatives, An Introduction to Futures, Forwards, Options and Swaps, Prentice Hall Publ., Hertfordshire, 1997
- SOUTHERN, David/Pricewaterhouse Coopers' Tax Team:** Taxation of Loan Relationships and Derivative Contracts, 8 th Ed., Totte Publ., London, 2007
- TEKİN, Cem/Kartaoğlu, Emre:** "Menkul Kıymet Gelirlerinin Vergilendirilmesi", Yaklaşım Yay., Ankara, 2006, s.134
- TILEY, John:** Revenue Law, 5th Edit., Hart Publ., Oxford, 2005
- KOLB, Rebert W./Overdahl, James A.:** Futures, Options, and Swaps, 5 th. Edition, Blackwell Publishing, Malden, USA, 2007
- ULUDAĞ, İlhan/ Arıcan, Erişah:** Finansal Hizmetler Ekonomisi, Beta Yay., İstanbul, 1999
- UYANIK, Atilla:** Finansal Ürünlerin Vergilendirme ve Yasal Düzenlemeler Açısından Değerlendirilmesi, Sermaye Piyasası Kurulu Yay., Anakara, 1997
- UYANIK, Namık Kemal:** Bir Bölüm Finansal İşlemler ve Vergilendirilmeleri, Türkiye Bankalar Birliği Yay., İstanbul, 2001